

УДК 65.014.1

Крисько Ж.

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність комерційної діяльності підприємства в умовах конкурентного середовища, здійснено аналіз існуючих підходів щодо розуміння понять «комерція», «торгівля», «комерційна діяльність», «комерційне підприємництво» і виявлено характер їхнього взаємозв'язку. Подано класифікацію видів комерційної діяльності підприємств для обґрунтування ролі та місця комерційної діяльності. Виокремлено ринки, на яких здійснюється комерційна діяльність.

Ключові слова: комерція, комерційна діяльність, комерційне підприємництво, товарно-грошові відносини, торгівля.

У сучасних умовах ринкові відносини виявляються в різноманітних формах. Найбільш масштабно і багатогранно вони відображаються в комерціалізації, для якої характерний вільний вибір виду підприємницької діяльності, поширення товарно-грошових відносин на господарську, економічну, соціальну діяльність, розвиток товарних зв'язків, товарно-грошовий обмін продуктів праці відповідно до законів ринку [12]. Всі ці аспекти приводять до того, що у сучасній економіці України спостерігається активізація комерційної діяльності підприємств, що об'єктивно зумовлена розвитком конкурентного середовища та появою нових управлінських технологій, орієнтованих на задоволення потреб ринку. З огляду на це дедалі більшого значення набуває комерційне підприємництво як важливий фактор розвитку ринку товарів і послуг.

Значну увагу питанням організації й управління комерційною діяльністю в умовах ринкової економіки приділяли вітчизняні та зарубіжні вчені: В. А. Абчук, Л. В. Балабанова, І. К. Беляєвський, Г. Дж. Болт, Л. П. Дашков, Я. І. Гандштак, В. Я. Кардаш, Ф. Котлер, Л. В. Осипова, Ф. Г. Панкратов, Т. К. Сєрьогіна, І. М. Синяєва. Проте, незважаючи на значну кількість виконаних досліджень, багато теоретичних аспектів комерційної діяльності підприємства розкрито не повною мірою, що обмежує можливості виявлення особливостей системи управління комерційною діяльністю.

Мета цієї статті – розглянути сутність комерційної діяльності підприємства та визначити її види для подальшого обґрунтування напрямів удосконалення системи управління комерційною діяльністю підприємства.

Комерція – слово латинського походження (лат. «*commercium*»), що означає «торгівля» [7]. Термін «комерційна діяльність» з'явився в Україні паралельно з терміном «риннок», оскільки ринкова економіка – це економіка вільного підприємництва, за якому отримують розвиток усі комерційні процеси і відносини обміну.

В умовах ринкової економіки домінуючими є товарно-грошові відносини, тому кожний продукт продається й купується. Комерція як різновид людської діяльності здебільшого асоціюється з торгівлею, однак це тлумачення вузьке. Комерційна діяльність характерна не лише для торгівлі. Останніми роками вона пришвидшеними темпами інтегрується з виробничою діяльністю, поширюється у сфері послуг, на ринку інтелектуальної власності, технологій, цінних паперів.

Вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених вказує на те, що у сучасній економічній літературі не існує єдиного тлумачення поняття «комерційна діяльність». Одні науковці ототожнюють комерційну і підприємницьку діяльності, інші стверджують, що комерційна діяльність є ширшим поняттям, ніж підприємництво, або ж навпаки (рис. 1).

Рис. 1. Варіанти трактування комерційної діяльності

Джерело: узагальнено автором.

У табл. 1 представлено основні тлумачення поняття «комерційна діяльність» різними науковцями.

Таблиця 1

Трагування категорії «комерційна діяльність»

Визначення комерційної діяльності	Автори	Джерело
Спосіб реалізації комерційних процесів як послідовного виконання операцій, що забезпечують організаційні, економічні, соціальні, правові аспекти товарно-грошового обміну.	В. Апопій	[12]
Діяльність із купівлі-продажу та зберігання товарів з метою задоволення споживчого попиту й отримання прибутку.	І. Беляєвський	[2]
Комплекс операцій, які забезпечують купівлю-продаж товарів, і разом з торговельними процесами формують торгівлю як вид діяльності.	А. Бусигін	[5]
Технологія торгівлі як сукупність способів раціональної організації та методів ефективного виконання операцій торгово-технологічного процесу.	Л. Дашков і В. Памбухчянц	[9]
Система оперативно-організаційних заходів, спрямованих на організацію та управління процесами купівлі-продажу товарів з метою задоволення споживчого попиту та отримання прибутку.	І. Марченко	[13]
Особливий вид діяльності, пов'язаний з реалізацією товарів, від якого залежить кінцевий результат торговельного підприємства, тобто товарно-грошовий обмін, у процесі якого товари від постачальника переходять у власність торговельного підприємства з орієнтацією на потреби ринку.	Ф. Половцева	[16]
Особливий вид діяльності, що охоплює обмін матеріальними цінностями і послугами, торговельні операції з придбання матеріально-технічних ресурсів і реалізації продукції.	О. Русева та А. Балан	[18]

Джерело: узагальнено автором за відповідними джерелами.

Варто зазначити, що жодне з наведених у табл. 1 визначень не можна вважати повним, оскільки воно охоплює лише окремі аспекти, не відображаючи цілісного бачення комерційної діяльності. Вважаємо, що комерційна діяльність є ширшим поняттям і охоплює всі процеси закупівельно-збутової діяльності з метою отримання прибутку. Оскільки комерційна діяльність є частиною товарно-грошових відносин, її можна розглядати як важливу економічну категорію.

Л. В. Осипова та І. М. Синяєва розглядають комерційну діяльність як сукупність процесів і операцій, спрямованих на здійснення купівлі-продажу товарів з метою задоволення купівельного попиту та отримання прибутку [14]. При цьому вчені вважають, що поняття «комерційна діяльність» економічно ширше, ніж торгівля, оскільки основою торгівлі завжди є комерція, але не кожна комерційна діяльність зводиться тільки до торгівлі [14]. Багато юридичних осіб у сфері комерційної діяльності здійснюють складний комплекс заготівельної, виробничої, будівельної, інвестиційної та іншої підприємницької діяльності з метою її подальшої реалізації через процеси купівлі-продажу для отримання прибутку.

В. А. Абчук подає таке тлумачення: «Комерція – це діяльність щодо забезпечення купівлі-продажу товарів, що супроводжується проведенням відповідних розрахунків, з метою одержання максимально можливого прибутку в умовах існуючих правових норм» [1].

На думку Ф. Г. Панкратова та Т. К. Серьогіної, комерційна діяльність – це сукупність торгових процесів щодо здійснення актів купівлі-продажу з метою одержання прибутку [15]. При цьому комерція розглядається як вид торгового підприємництва або бізнесу, але бізнесу благородного, того бізнесу, який є основою будь-якої по-справжньому цивілізованої ринкової економіки [16].

Ф. П. Половцева окреслює комерційну діяльність як сукупність комерційних операцій, спрямованих на ефективну купівлю-продаж та доведення товарів до споживачів з орієнтацією на попит й отримання реального прибутку [16].

Деякі автори [3; 19] відстоюють точку зору про те, що комерційна діяльність – це вміння й мистецтво добре купити і ще краще продати для власної користі та користі споживача з урахуванням перспективи, своєчасне й гнучке реагування на зміну кон'юнктури.

Отже, аналіз дефініції «комерційна діяльність» дає змогу зробити висновок, що багато дослідників сходяться на думці, що предметом комерційної діяльності є процеси у сфері товарообігу з обов'язковим врахуванням задоволення потреб споживачів.

Поняття «комерційна діяльність» отримало офіційне визнання. Згідно з п. 1 ст. 42 глави 4 Господарського кодексу України, господарську комерційну діяльність (підприємництво) розуміють як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [8]. Так, в українському законодавстві ототожнюються такі поняття, як «підприємництво» і «комерційна діяльність». Оскільки підприємництво є не тільки діяльністю, а й способом господарювання, умовою ринку, тому воно набагато ширше за змістом, ніж комерційна діяльність, яку можна вважати окремим видом підприємництва.

Так, Б. А. Райзберг виокремлює такий вид підприємництва, як підприємництво комерційне, і вказує, що «...воно характеризується, перш за все, тим, що визначальну роль у ньому відіграють товарно-грошові, торгово-обмінні операції. Вони відображають основний зміст комерційного підприємництва. Стрижнем цього виду підприємницької діяльності є операції та угоди щодо купівлі-продажу, тобто перепродажу товарів і послуг» [17].

На думку З. С. Варналія, «...комерційне підприємництво – це діяльність, пов'язана з обміном, розподілом та споживанням товарів і послуг. Змістом комерційного підприємництва є товарно-грошові та торговельно-обмінні операції. Комерція у вузькому розумінні – це торгівля, а комерсант – це працівник торгівлі. Торговельно-обмінні операції здійснюються у вигляді угоди з купівлі-продажу або перепродажу товарів і послуг. Представниками комерційного підприємництва є різні торговельні організації, що реалізують (продають) предмети споживання і засоби виробництва» [6].

Зауважимо, що комерційне підприємництво варто розглядати з точки зору вузького і широкого аспектів. У вузькому розумінні комерційне підприємництво – це підприємництво у сфері торгівлі, пов'язане із здійсненням процесів купівлі-продажу товарів для задоволення попиту покупців (споживачів) та отримання прибутку. У широкому розумінні комерційне підприємництво виступає як господарсько-торговельна діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері виробництва і товарообігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їхню реалізацію шляхом надання відповідних послуг [11].

Отже, комерційна діяльність є частиною підприємницької діяльності й відрізняється від неї тільки тим, що не охоплює сам процес виготовлення товару.

Як зазначає В. В. Апопій, незважаючи на те, що термін «комерція» означає торгівлю, ототожнювати комерцію з торгівлею можна лише у разі вузького трактування значення цього слова [12]. Сучасне поняття «торгівля» з її чисельними функціями, розгалуженою матеріально-технічною базою, кадровим потенціалом, інфраструктурою набагато ширше за змістом, ніж звичайна комерція. Комерція за суттю є однією з функцій торгівлі, що реалізується в процесі комерційної діяльності.

У праці А. М. Виноградської [7] визначено, що термін «торгівля» має двояке значення: в одному означає самостійну галузь народного господарства – торгівлю, в іншому – торгові процеси, спрямовані на здійснення актів купівлі–продажу товарів. Окрім цього, торгівлю розуміють як форму товарного обігу, що здійснюється за допомогою грошей [4]. Вважається, що комерційна діяльність пов'язана з іншим поняттям торгівлі – торговими процесами щодо здійснення актів купівлі–продажу з метою отримання прибутку [7].

А. П. Кісельов у праці «Основи бізнесу» зазначає, що «...торгівлю здійснюють підприємства (фірми), які спеціалізуються на продажу або перепродажу товарів з метою отримання прибутку. Такий вид діяльності називається комерційним. Тому підприємницькі структури, що займаються торгівлею і торгово-посередницькою діяльністю, називають комерційними структурами. Проте комерційною діяльністю сьогодні займаються не тільки спеціалізовані підприємства. Цей вид діяльності тією чи іншою мірою притаманний усім підприємницьким структурам незалежно від форм власності, до яких вони належать» [10].

Як зазначалося, комерційна діяльність визначається як процес організації й управління комерційними процесами та операціями, пов'язаними з товарно-грошовим обміном. Відповідно кінцевою метою комерційної діяльності є здійснення купівлі–продажу товарів, послуг і отримання прибутку. Отже, саме комерційна діяльність забезпечує умови і механізм здійснення купівлі–продажу товарів, послуг, цінних паперів, зміну їхніх форм вартості в процесі товарно-грошового обміну. Ця діяльність містить операції й процеси організаційного, управлінського, правового, економічного характеру і змісту. Погоджуємося з точкою зору В. В. Апопія, що комерційна діяльність не охоплює операції, які належать до продовження процесу виробництва у сфері обігу: товаропросування, зберігання, пакування, розфасування, товаропостачання, сортування товарів, формування партій [12]. Ці операції становлять технологію торговельних процесів.

Отже, комерційна діяльність і технологія торговельних процесів мають різний зміст і функції. Водночас вони органічно взаємопов'язані: без

комерційної діяльності не функціонує технологія, а без технології не реалізується комерційна діяльність.

Для обґрунтування ролі та місця комерційної діяльності охарактеризуємо її види. Щодо цього питання в економічній літературі існують різні точки зору.

Комерційна діяльність підприємств диференціюється:

- ✓ за об'єктом купівлі-продажу: фактори виробництва, необхідні для здійснення виробничого процесу; вироблені товари й створені технології; вільні виробничі активи; вільні кошти й паперові активи;
- ✓ за роллю підприємства в процесі купівлі-продажу: в одних випадках воно є покупцем, в інших – продавцем;
- ✓ за характером зміни права власності: право власності переходить іншій особі – продаж, купівля; право власності не переходить іншій особі – оренда, лізинг;
- ✓ за характером вигоди в результаті угоди: безпосереднє одержання прибутку (реалізація виготовлених товарів і розроблених технологій, виконання робіт і надання послуг), створення умов для одержання прибутку в майбутньому (придбання факторів виробництва), зниження витрат виробництва (продаж і здача в оренду вільних активів), капіталізація вільних коштів (інвестування в цінні папери) [4].

Різноманітні також ринки, на яких здійснюється комерційна діяльність. Виокремлюють такі типи ринки:

- ✓ за видом товарів (ринки споживчих товарів, факторів виробництва, виробничих активів, цінних паперів);
- ✓ за державною належністю (внутрішній ринок, зовнішній ринок);
- ✓ за правами учасників ринку (вільні економічні зони, зони вільної торгівлі, офшорні зони).

Зазначимо, що комерційну діяльність варто окреслювати як діяльність на ринку факторів виробництва, де підприємство спочатку є покупцем, і на ринку вироблених підприємством товарів, де воно є продавцем. Отже, діяльність підприємства на ринках визначає сферу комерційної діяльності, ціллю якої є одержання прибутку. Комерційна діяльність розглядається як діяльність самостійна, що свідчить про вольове джерело комерційної діяльності, коли громадяни і юридичні особи самостійно, тобто своєю владою й за власним інтересом, здійснюють комерційну діяльність.

В умовах ринкової економіки комерційна діяльність як спосіб реалізації комерційних відносин стає домінуючою. Саме ці відносини всебічно стимулюють виробництво, надають динаміку потребам, активізують товарно-грошовий обмін. З огляду на це комерційна діяльність є об'єктивно

необхідною категорією ринкової економіки, до того ж надзвичайно складною за своїм характером і змістом.

Отже, комерційною діяльністю визнається діяльність, яка в умовах конкурентного середовища спрямована на організацію та управління процесами купівлі-продажу для задоволення попиту споживачів і збільшення капіталізації її суб'єкта. Операції, пов'язані з реалізацією підприємством комерційної функції, мають багато спільних рис із торговельними, проте містять істотні відмінності, що виокремлює комерційну функцію з-поміж інших у сфері товарно-грошового обігу.

Essence of the business enterprise in a competitive environment is considered, the analysis of existent approaches is carried out in relation to understanding of concepts «commerce», «trade», «commercial activity», «commercial enterprise» and found out character of their intercommunication. Classification of business activities to support the role and place of business is given. Highlighted in the markets in which the commercial activity is given.

Key words: *commerce, commercial enterprise, commercial business, commodity- money relations, trade.*

Рассмотрена сущность коммерческой деятельности предприятия в условиях конкурентной среды, проведен анализ существующих подходов к пониманию понятий «коммерция», «торговля», «коммерческая деятельность», «коммерческое предпринимательство» и выявлен характер их взаимосвязи. Представлена классификация видов коммерческой деятельности предприятий для обоснования роли и места коммерческой деятельности. Выделены рынки, на которых осуществляется коммерческая деятельность.

Ключевые слова: *коммерция, коммерческая деятельность, коммерческое предпринимательство, товарно-денежные отношения, торговля.*

Література

1. Абчук В. А. Комерция / В. А. Абчук. – Спб. : Изд-во Михайлова В. А., 2000.
2. Беляевский И. К. Основы коммерции / И. К. Беляевский. – М. : Изд-во Москов. гос. ун-та экон., стат. и инф-ки, 2005. – 129 с.
3. Болт Г. Дж. Практическое руководство по управлению сбытом / Г. Дж. Болт. – М. : Мт-Пресс, 2000. – 268 с.
4. Бунеева Р. И. Коммерческая деятельность: организация и управление / Р. И. Бунеева. – Ростов н/Д.: Феникс, 2009. – 365 с.
5. Бусыгин А. В. Важнейший источник экономического анализа / А. В. Бусыгин // Деловой вестник «Российской кооперации». – 2001. – № 5. – С. 15.
6. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. / З. С. Варналій – К. : Знання-Прес, 2002. – 239 с.

7. Виноградська А. М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку : моногр. / А. М. Виноградська. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 807 с.
8. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрану.
9. Дашков Л. П. Коммерция и технология торговли. / Л. П. Дашков, В. К. Памбухчианц. – М. : Информ.-внедрен. центр «Маркетинг», 2007. – 448 с.
10. Кісельов А. П. Основи бізнесу / А. П. Кісельов. – К. : Вища шк., 1997. – 191 с.
11. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.big-library.com.ua/book/>. – Назва з екрану.
12. Комерційна діяльність : підруч. / за ред. проф. В. В. Апоп'я. – К. : Знання, 2008. – 558 с.
13. Марченко И. С. Системный подход к управлению коммерческой деятельностью организаций / И. С. Марченко // Вестник МГТУ. – 2010. – № 1, т. 13. – С. 27–30.
14. Осипова Л. В. Основы коммерческой деятельности / Л. В. Осипова, И. М. Синяева. – М. : Юнити-Дана, 2000. – 623 с.
15. Панкратов Ф. Г. Коммерческая деятельность / Ф. Г. Панкратов, Т. К. Серегина. – М. : ИВЦ «Маркетинг», 2003. – 504 с.
16. Половцева Ф. П. Коммерческая деятельность / Ф. П. Половцева. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 248 с.
17. Райзберг Б. А. Основы экономики / Б. А. Райзберг. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 408 с.
18. Русева О. Н. Стратегическое управление коммерческой деятельностью предприятия / О. Н. Русева, А. С. Балан // Труды Одесского политехнического университета. – 2003. – Вып. 2(20). – С. 1–4.
19. Справочник товароведов непродовольственных товаров / Т. Г. Богатырева, К. В. Большаков, Я. И. Ганштак и др. – М. : Экон., 1982. – 336 с.